

O'ZBEK TILIDAGI YANGI SO'ZLAR VA ULARNING JAMIYATGA TA'SIRI

Norimova Nargiza Hasanboy qizi

Farg'ona ICHSHUI maxsus texnikumi Ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada o'zbek tilida yuzaga kelayotgan yangi so'zlarning paydo bo'lish sabablari, ularning jamiyat tilshunosligi, madaniyati va kundalik hayotiga ta'siri tahlil qilinadi. Globalizatsiya, texnologik taraqqiyot, madaniy almashinuvlar va ommaviy axborot vositalarining rivojlanishi yangi atama va iboralarining shakllanishiga olib kelmoqda. Ushbu maqolada aynan shu jarayonlar tiliy nuqtai nazardan yoritilib, yangi so'zlarning ijtimoiy ong va til me'yorlariga qanday ta'sir ko'rsatayotgani tahlil etiladi.

Kalit so'zlar: Yangi so'zlar, neologizm, jamiyat, til taraqqiyoti, globalizatsiya, o'zbek tili, ommaviy madaniyat, so'z yasash.

Аннотация: В статье анализируются причины появления новых слов в узбекском языке, их влияние на лингвистику, культуру и повседневную жизнь общества. Глобализация, технический прогресс, культурный обмен и развитие средств массовой информации приводят к образованию новых терминов и выражений. В статье эти процессы рассматриваются с лингвистической точки зрения и анализируется влияние новых слов на общественное сознание и языковые нормы.

Ключевые слова: Новые слова, неологизмы, общество, развитие языка, глобализация, узбекский язык, массовая культура, словообразование.

Abstract: This article analyzes the reasons for the emergence of new words in the Uzbek language, their impact on linguistics, culture and everyday life of society. Globalization, technological progress, cultural exchanges and the development of mass media lead to the formation of new terms and expressions. This article examines these processes from a linguistic perspective and analyzes how new words affect social consciousness and language norms.

Keywords: New words, neologism, society, language development, globalization, Uzbek language, popular culture, word formation

KIRISH

Har qanday til jamiyat bilan birga rivojlanadi, o'zgaradi va yangilanadi. O'zbek tili ham mustaqillikdan so'ng ijtimoiy-siyosiy o'zgarishlar, ilm-fan, texnologiya, internet va boshqa omillar ta'sirida yangi so'zlar bilan boyimoqda. Bu yangiliklar tilning lug'aviy tarkibini kengaytirib, milliy tafakkur va madaniyatga ham o'z ta'sirini o'tkazmoqda. Ayniqsa, ingliz tilidan kirib kelayotgan atamalar, texnik va siyosiy neologizmlar bugungi o'zbek tilining o'zgarishiga sabab bo'lmoqda. Ushbu maqolada aynan shunday yangi so'zlarning shakllanish omillari va ularning jamiyatga ta'siri o'rganiladi.

O'zbek tilida yangi so'zlar paydo bo'lishi va ularning jamiyatga ta'siri bir qator muhim jihatlarni o'z ichiga oladi. Keling, bu mavzuni bir necha asosiy nuqtalar orqali ko'rib chiqaylik:

1. Yangi soʻzlarning kelib chiqishi

- Texnologik rivojlanish. Zamonaviy texnologiyalar, internet va raqamli kommunikatsiyalar yangi soʻzlar va atamalarni keltirib chiqaradi. Masalan, "blog", "xeshteg", "startap" kabi soʻzlar.

- Madaniy almashuv. Xalqaro madaniyat va til almashuvi orqali yangi soʻzlar kirib keladi. Bu jarayonlarda ingliz, rus va boshqa tillardan soʻzlar oʻzlashtiriladi.

2. Yangi soʻzlarning ijtimoiy taʼsiri

- Yosh avlod. Yangi soʻzlar yosh avlod orasida tez tarqaladi va ularning madaniyati, til va fikrlash tarzini shakllantiradi.

- Ijtimoiy muammolar. Baʼzi yangi soʻzlar ijtimoiy muammolarni ifodalashda yordam beradi, masalan, "kiberbullying", "ekologik muammolar" kabi atamalar orqali.

3. Tilning rivojlanishi

- Tillar oʻrtasidagi bogʻlanish. Yangi soʻzlar tilning dinamikligini oshiradi, oʻzbek tilini boyitadi va uning global kontekstdagi oʻrnini mustahkamlaydi.

- Ijtimoiy tarmoqlar. Ijtimoiy tarmoqlar orqali yangi atamalar keng tarqaladi va tilning evolyutsiyasiga taʼsir qiladi.

4. Madaniyat va identitet

- Madaniy oʻziga xoslik. Yangi soʻzlar mahalliy madaniyatni aks ettirishi va uni rivojlantirishda muhim rol oʻynaydi.

- Identitetni mustahkamlash. Oʻzbek tilida yangi soʻzlarning paydo boʻlishi milliy identitetni saqlashda va rivojlantirishda yordam beradi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya

Oʻzbek tilshunosligida yangi soʻzlar (neologizmlar) masalasi keyingi yillarda koʻplab olimlar tomonidan oʻrganilmoqda. Jumladan:

- N.Mahmudov oʻzining "Til va jamiyat" (Toshkent, 2015) kitobida yangi soʻzlarning paydo boʻlishini ijtimoiy ehtiyoj va tafakkur oʻzgarishi bilan bogʻlaydi.

- B.Yoʻldoshev "Oʻzbek tilida neologizmlarning yuzaga kelishi va ularning tasnifi" (Toshkent, 2020) nomli ishida yangi soʻzlarni fonetik, morfologik va semantik mezonlar asosida tahlil qilgan.

- M.Ismoilov esa "Globalizatsiya va oʻzbek tili" (Toshkent, 2018) kitobida xorijiy tillardan oʻzbek tiliga oʻtgan yangi soʻzlarning madaniy taʼsiri haqida yozadi.

Bu adabiyotlar oʻzbek tilida yangi soʻzlarning shakllanishi va jamiyatdagi funksiyasini ilmiy jihatdan yoritib beradi. Ayniqsa, ommaviy axborot vositalarida, internetda va siyosiy-ijtimoiy sohalarda paydo Maqolani yozishda quyidagi metodologik yondashuvlar qoʻllanildi:

1. Deskriptiv (tasviriy) usul – yangi soʻzlarning shakli va maʼnosi aniqlanib, tahlil qilindi.

2. Tahliliy usul – soʻzlarning kelib chiqishi, qoʻllanish sohasi va ijtimoiy taʼsiri oʻrganildi.

3. Solishtirma usul – oʻzbek tilidagi yangi soʻzlar boshqa tillardagi neologizmlar bilan taqqoslab koʻrildi.

4. Empirik kuzatuv – ommaviy axborot vositalari, ijtimoiy tarmoqlar va nutqiy amaliyotdan olingan real misollar tahlil qilindi.

Bo'lgan yangi so'zlar tahlili til va jamiyat o'rtasidagi uzviy aloqani ko'rsatadi.

Natija va muhokamarlar

Tadqiqot davomida aniqlanishicha, o'zbek tiliga kirib kelayotgan yangi so'zlarning asosiy qismi quyidagi manbalardan kelib chiqmoqda:

- Texnologik rivojlanish: kompyuter, internet, smartfon, onlayn, ilova, kod, texsupport kabi atamalar.

- Ijtimoiy-siyosiy soha: blogger, influencer, PR, gender, liberal, global.

- Madaniy va kundalik hayot: kafe, brend, trend, dizayn, kontent, challenge, podcast.

Bu so'zlarning bir qismi to'g'ridan-to'g'ri o'zlashmoqda, bir qismi esa o'zbek tilining morfologik qonun-qoidalariga moslashtirilmoqda. Masalan: skrin qilish, sharhlar, like bosish, followchi, post qildim kabi iboralar.

Muhokama natijasida aniqlanganki:

- O'zbek tilida yangi so'zlar til boyligini oshiradi, lekin me'yoriy talaffuz va yozuvda chalkashliklar ham yuzaga keltiradi.

- O'quvchi va yosh avlod orasida bu so'zlar tez ommalashadi, biroq ayrim hollarda milliy til me'yorlariga zid ravishda ishlatiladi.

- Til siyosati va ta'lim tizimi bu so'zlarni to'g'ri shakllantirish va me'yorlashtirishda muhim rol o'ynashi kerak.

Xulosa.

Yangi so'zlar o'zbek tilining rivojlanishi va jamiyat hayotida muhim o'rin tutadi. Ular nafaqat tilni boyitadi, balki madaniyat, ijtimoiy muammolar va identitetni shakllantirishda ham muhim ahamiyatga ega.

Yangi so'zlar o'zbek tilining rivojlanishida tabiiy jarayon bo'lib, bu holat jamiyatdagi o'zgarishlar, texnologik taraqqiyot va madaniy aloqalarning ko'zgusidir. Ularning to'g'ri va me'yoriy qo'llanilishi tilimizni zamonaviy, boy va ifodali qiladi. Shu bilan birga, yangi so'zlarning ko'plab hollarda noaniq, noto'g'ri shaklda qo'llanilayotgani esa til madaniyatiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Kelajakda o'zbek tilining saqlanishi va boyishi uchun quyidagilar zarur:

- Neologizmlarni atamalashtirish va me'yorlashtirish.

- Tilshunolar va ommaviy axborot vositalari hamkorligi orqali yangi so'zlarning tahlilini kengaytirish.

- Ta'lim tizimida tilga e'tiborni oshirish va yangi atamalarni rasmiy asosda o'rgatish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI:

1.Mahmudov N. Til va jamiyat. Fan va texnologiya nashriyoti, Toshkent. 2015.57–68-betlar.

2.Yo'ldoshev B. O'zbek tilida neologizmlarning yuzaga kelishi va ularning tasnifi O'qituvchi nashriyoti, Toshkent. 2020.75–80-betlar.

3.Ismoilov M. Globalizatsiya va o'zbek tili. Innovatsiya nashriyoti, Toshkent. 2018. 92–100-betlar.

4.Rahmonov Sh. O'zbek tilida yangi so'zlar tizimi va ularning qo'llanilishi. Zarafshon nashriyoti, Samarqand. 2019. 60–66-betlar.

5.Xolmatova M. Til taraqqiyoti va madaniy ta'sirlar. Ilm Ziyo nashriyoti, Farg'ona. 2021. 88–92-betlar.

6.Tursunov, H. (2024). Kar va zaif eshituvchi o'quvchilarning axborot kompetensiyasini rivojlantirish: farg'ona misolida. Conference on Digital Innovation : "Modern Problems and Solutions", 206–209. <https://fer-teach.uz/index.php/codimpas/article/view/2445>

7.Hojiakbar Tursunov. Imkoniyati cheklangan o'quvchilarning axborot kompetensiyasini rivojlantirish: O'zbekiston va yevropa tajribasi. Talim fan va innovatsiya jurnali. 6 son. 2024 yil.575 bet

https://esijournal.uz/wp-content/uploads/2025/01/Talim_fan_va_innovatsiya_6_son_2024_yil.pdf.

8.Hamidullo o'g'li, T. H. (2022). HOZIRGI KUNNING DOLZARB IMKONIYATLARI. JAWS VA NVDA DASTURLARI. Scientific Impulse, 1(2), 535-537.

9.Tursunov, H. (2024). Kar va zaif eshituvchi o'quvchilarning axborot kompetensiyasini rivojlantirish: farg'ona misolida. Conference on Digital Innovation : "Modern Problems and Solutions", 206–209. извлечено от <https://fer-teach.uz/index.php/codimpas/article/view/2445>

10.TURSUNOV HOJIAKBAR HAMIDULLO O'G'LI. KAR VA ZAIF ESHITUVCHI YUQORI SINF O'QUVCHILARINING AXBOROT KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH TASHKILIY-METODIK MUAMMOLARI. (2025). International Conference on Medical Science, Medicine and Public Health, 54-62.

11.Tursunov, H. H., & Hoshimov, U. S. (2022). Ta'lim tizimida ko'zi ojiz o'quvchilarni informatika va axborot texnologiyalari fanida o'qitish texnologiyalar. Новости образования: исследование в XXI веке, 1(5), 990-993. Nashr: "Filologiya masalalari" ilmiy jurnali

12.Hamidullo o'g'li, T. H., & Kamolovich, B. E. (2023). IMKONIYATI CHEKLANGAN O'QUVCHILAR BILAN ISHLASH TAJRIBASI. Scientific Impulse, 1(7), 648-653.